

Türkmen nusgalar

detektiwinden

Category: Detektiw proza, Kitapcy, Romanlar

написано kitapcy | 21 января, 2025

Türkmen detektiwinden nusgalar TÜRKMEN DETEKTIWINDEN NUSGALAR

- 1

(Annageldi Nurgeldiyewiň käbir eserleri bilen gysgaça tanyşlyk)

■ "Jülgede bolan waka" powesti

Ýazyjy A.Nurgeldiyewiň ilkinji detektiw eserlerinden bolan "Jülgede bolan waka" powesti respublikan edebi konkurslarda baýrakly orunlara mynasyp bolan eserdir.

Eser bu gezek raýon milisiýasyna ogl Serdaryň ýitirim bolandygyny habar berip gelen garryja enäniň şikaýaty bilen başlaýar. Tejribeli işgär Ymamguly aga bu işi anyklamagy täze işe başlan Kuwwat Meredowa tabşyrýar. Birnäçe günlüp derek tapylmansom, onuň başyna bir bolmasyz işiň düşenligi belli bolýar. Ýöne bu "bolmasyz işiň" aňyrsynda nämeler gizlenip

ýatyrka? Adamyň başyna gelip biläýjek adaty bir heläkçilikmi? Ýa-da kimdir biri tarapyndan edilen bilkastlaýyn jenaýatmy? Şübhelenere, yz calmaga welin bölek-bücek deliller ýoksuzam däl. Serdar ýitirim bolmazyndan öňüsyrasy Jomman Bäbekow atly şagal mesligini edip ýören biri bilen sataşypdyr. Jomman Köpetdagyň etegindäki Altyýabyň boýunda, ýanyna-da iki sany gyz bilen oturmaga barýar. Tokaýcylyk hojalygynda tejribe geçip ýören ýaş alym Serdar bu orramsylygyň gyrasynda barmy ýa-da ýok? Añtawçy Kuwwat Meredow onuň bolýan wagonyndan ýoreden gündeliginı hem tapýar. Gündelikden mälim bolşuna görä, Serdaryň bir ýaş gyzda göwni hem bar. Yöne bärde başgada bir myş-myş bar. Aýtmaklaryna görä, türmeden gaçan biri şu golaý-goltumda käte görünýärmişin we aşşamlaryna dagda ot ýanýanyny hem görýärlermişin... Ol gaçgagyrň barlygy cynmy? Eger bar bolaýanda-da, onuň Serdar bilen näme baglanyşygy bolup biler?

Serdaryň daşyndan aşyk bolan gyzy Solmaz, şol tokay hojalygynda ýaşap ýören Sertip lakgy diýen dymma ýaşulynyň gyzy. Birwagtlar Sertip Guduk pälwan diýen obadasyny ýolbarsyň agzynda goýup gaçypdyr. Pälwany ýyrtyjynyň agzyndan serhetçi esgerleriň biri ölümىň öýünde halas edýär. Eden namartlygy üçin bütin oba tarapyndan näletlenen Sertip lakgy gep-gürrüne çydaman, obadan çykýar we jülgäniň içine göçüp gidýär. Serdar bolsa Guduk pälwanyň agtygy.

Çaklamalar kän. Hakykat bularyň haýspsynda gizlenen? Ençeme ýyl geçenden soň Sertip köne wakada galan hyltyny çykarjak bolup, jenaýata baş goşaýjakmyka? Belki-de, ol Serdaryň gyzynda göwnüniň bardygyny bilip, gabanjaňlykdan bir zatlar etdimikä? Aslynda onuň bu pynhan duýgudan habary bir boldumyka?

Gijesine ot görünýär diýlen gowaga baryp görseler, ol ýerden Serdaryň welosipedi tapylýar. Yöne bu welosiped bu ýere nädip düşdükä? Serdar welin düýbünden başga ýerde. Onuň jesedini işleýän ýerindäki goja cynaryň aşagynda gömlen ýagdaýda tapýarlar. Kim bu mojuk işi eden? Günüň günü jalataýlyk edip ýören Jomman jalaýmy? Gijelerine dagyň gowagynda ot ýakyp oturýar diýlen kimdigi näbelli birimi? Ýa-da kyrk ýyl bări içi

kitüwli gezip ýören Sertip lakkymy?
Muny bilmek üçin bolsa eseri okamaly bolsa gerek....

◆ ◆ ◆

■ "Sary seýfiň syry" powesti

Kolhozyň kontorasyndaky içi pully sary seýf birdenkä gürüm-jürüm bolýar. Ýöne ol nirede we nädip tapmaly? Bu barada bilmek üçin "Sary seýfiň syry" powestini okap çykmaly. Gyzykly başdan geçirirmeler esasynda ýazylan powest ýazyjy A.Nurgeldiýewiň ilkinji detektiv eseridir. Bu powest respublikan edebi konkurslarda baýrakly orunlara mynasyp boldy.

Ýitirim bolan seýf kontoranyň öz içinde, poluň aşagynda gizlenen. Ýöne nädip?.. Kim bu jenaýatçylykly töwekgellige baş goşup biler? Ýurdy belet çapar diýleni. Ýöne bu belet kimkä? Kolhoz başlygyny? Kolhozyň sürüjisi Rüstemmi? Kontoraň öz garawulymy? Ýa-da daşyndan gelen tüýkesmelermi?

Jenaýaty agtaryş bölümininiň başlygy Ymamguly Berdiýew we onuň heniz stažirowka geçip ýören ýaş işgäri Kuwwat Meredow bilen bile bu çetin sowallara jogap tapyp bilerlermikä? Eseri okamazdan öňünden pylan zat diýip bolmaz...

◆ ◆ ◆

■ "Kezzap" powesti

A.Nurgeldiýewiň detektiv žanrynda döreden bu powestinde beýan edilýänler talañçylykly hereketlerde aýyplanyp, sud edilýän iki sany jenaýatçynyň işine seredýän sud prosesi (kazyýet mejlisи) bilen başlaýar. Jenaýat işi doly dellillendirilip kazyýete berilen. Jenaýatda güman edilýän Garýagdy Süleymanowyň talañçylyk edilen salgynyň gapysyndan alynan el yzy we jebir çekene degişli sagadyň onuň howlusyndan tapylmagy, wakanyň bolan gijesi jenaýatda güman edilýäniň içgililiği hem doly tassyklaýar. Emma bu deliller aklawjynyň pikiriçe ýeterlik däl.

Sebäbi: "...aýdalyň gapyda el yzy galypdyr. Eýsem munuň özi hälki aýdyp geçişimiz ýaly, adamyny ogurlykda aýyplamaklyga ýeterlikmi? Meniň pikirimçe, ýoldaş sudlar, bu delil bolup bilerden juda ejiz görünýär. Eger-de şol yzlar gapydan däl-de gymmat bahaly zatlaryň ýygnalyp goýlan ýeri bolan serwantyň çekmesinden tapylan bolsady, onda bu faktyn özünü hiç bir ýana çekelemäge ýol galmazdý.

Gapynyň daş ýüzünde el yzynyň galmagy – munuň özi, ýoldaş sudlar, diňe bir serwantyň ýanyна barlandygyny subut etmek üçin däl, eýsem şol otaga girilendigini hem subut etmäge-de ýeterlik däldir..."

Garalawjynyň pikiri bolsa düýbünden başgaça: "...jenaýatçy eger-de eden etmişiniň üstünde tutulmasa, onuň eden jenaýatyň subut etmek mümkün dälmışın. Ine, hormatly aklawjy näme diýjek bolýar. Bagışlaň welin, eger-de jenaýatyň üstünde tutulmadyklary jenaýata çekip bolmajak bolsa, onda gaty köp jenaýatyň üstünü açmak başartmazdy..."

Gapma-garşylykly dialoglara baý powestde doğrudanam jenaýaty edenler başga-başa adamlar. Yöne kim olar?

Ynha, muny anyklamak welin, ýazyjy A.Nurgeldiýewiň detektiv eserleriniň gahrymanlary Ymamguly Berdiýew bilen onuň işgäri Kuwwat Meredowyň paýyna düşýär. Uzaga çeken derñewiň dowamynda olar bu agyr işiň hötdesinden gelip bilýärmi ýa-da ýok?

Öñ hem türmede oturyp gelen betpygyl Hajly öñ gözenegiň aňyrsynda bile oturan tanşy Garýagda ýolda töötänleýin duşup, ony öz barýan ýerine myhmançylyga alyp gaýdýar. Onuň beýtmek bilen maksady öz amala aşyrjak bolýan jenaýatyň bukmak we başga biriniň üstüne atmak...

Yöne tejribeli operatiwnik Ymamguly aga bilen täze işe başlan ýaş leýtenant Kuwwat sud prosesi jemlenýänçä nädip anyklap bilýärler? Ine muny bilmek üçin bolsa eseri dolulygyna okamak gerek.

Powest sud prosesi bilen başlanýar we şonuň bilenem guitarýar. Yöne jogapkärçilige çekilýän kim? Güman edilýän bigünä birisimi ýa-da jenaýaty başga biriniň üstüne atan hakyky

kezzap? Muny bilmek üçin welin eseri okaň.

■ "Syrly ysyrga" powesti

"Syrly ysyrga" powestiniň wakalary 1973-nji ýylda bolup geçýär. Eser adaty duşenbe günleriniň birinde polisiýa edarasynyň nobatçy gullugyna "...uly ýoldan sowarak bir ýerde kanalyň boýunda "Žiguli" awtomaşynyň durandygy, onuň rulundaky adamyň bolsa üst-başy gan bolup ýatandygy barada kimdir biriniň..." habar bermegi bilen başlaýar.

Sag çekgesinden atylyp, eli gana boýalan altyn ysyrgaly ýatan jesediň kimligi belli: ol bir dükanda satyjy bolup işleýän Soltan Berdiliýew. Ýöne iki çagasy bilen dul galan Gözelin özem "ak jüýje" däl adamsy Soltanyň garşysyna bu jenaýaty edenleriň kimligi welin näbelli...

Bilkastlaýyn edilen bu jenaýatyň kim tarapyndan we näme üçin edilendigini anyklamak üçin Jenaýat agtaryş gullugynyň başlygy, maýor Ymamguly Berdiýew tabynlygyndaky işgärleri bilen ýeňlerini çermäp işe girişýärler. Ýöne bu göräýmäge aňsat iş däl. Jenaýatyň aňyrsynda başga-başa zatlar we oslanmadık adamlar ýatyr...

Işı çaklamalardan başlan armazak aňtawçylar gije-gündiz işläp, ahyrynda toparlaýyn edilen bu agyr jenaýaty kimleriň edendigini anyklamagyň hötdesinden gelýärler. Ýöne nädip?! Elbetde, muny bilesiňiz gelse, "Syrly ysyrgany" doly okamak gerek. Gapma-garşylykly wakalara, dartgynly sýužetlere baý bolan bu powest gyzykly başdan geçirirmeler häsiýetinde ýazylypdyr. Başdanaýak okyjyny biperwaý goýmajak bu eser türkmen detektiwiniň iň gowy nusgasdyr

■ "Iň soňky şaýat" powesti

Ýazyjynyň bu eseri-de bilkastlaýyn öldürilip gonamçylyga taşlanyp giden jeset barada polisiýa edarasynyň başlygyna gelen habar bilen başlaýar.

Gonamçylygyň haýatynyň iç ýüzünde maňlaýyndan aw tüpeňi bilen atylyp öldürilen Saparmämmet Ýapanow öň aýalyny öýünde kireýine bolýan biri bilen tutup, ony paltalap baş ýyl türmede oturyp gelen. Tussaglykdan boşansoň bir ýyl geçmäňkä hem onuň başyndan bu pajygaly waka başyndan inýär. Bu jenaýaty kim eden? Boýnundan paltalananan bolsa säwlik bilen diri galan Hydrymy? Ýa-da durmuşy bozulan Näzigiň bu işde eli barmy?

Şol bir wagtyň dowamynda otludan hem biri taşlanyp öldürilýär. Saparmämmet türmede otyrka hem biri çișlenýär. Aýry-aýry ýerde bolup geçen bu üç jenaýatyň nähili baglanyşygy bolup biler? Otludan oklanyp öldürilen Kiçi atly ýigit öň Sapby atly biriniň aýalyny ýene iki sany oglan bilen zorlap tussag edilen eken. Sapby ar almagyň kastynda. Ol bu işi ýeke edenok. Bally hem Saparmämmediň dosty. Bally bile oturanlygy üçin Saparmämmet türmeden çykanda ony öldürmekligi tabşyrýar. Sada ýigit bu işi asla etmejekdigini aýdýar, üstesine-de Ballyny hem bu bet pälinden dändermek isleýär. Ol öldürilen gijesi öz gezýäni Roza bilen Ballynyň yzyna düşüp Sapbylarda oturmaga gidýär. Ol öz ölüminiň biçiliп goýlanyndan habary-da ýok. Oturşykdan soň Bally Rozany we Saparmämmedi öýlerine düşürmäge alyp gidýär. Ilki Rozany düşürip, soňam öwlüýäniň deñesinden geçeninde, öňünden dilleşiliп gije gonamçylygyň içinde garaşyp duran Sapby pidasyny atyp öldürýär...

Bu yzygiderli jenaýatlar bilen baglanyşykly bir adam galypdy. Olam Bally... Sapby ertesi awa giden bolup ony-da ýoklamakçydy. Emma agşamky jenaýatyň gorkusyndan öýünden çykman ýatan Bally özü-de bilmän ölümden halas bolýar. Wakanyň bolan ýerinden tapylan zatlaryň jenaýatkärleriň öýündäki tapylan zatlar bilen baglanyşdyrylşy, sypjyk jenaýatkärleriň etmişiniň boýnuna sabyrlylyk bilen goýluşy, garaşylmadyk şayatlar... Dartgynly sýužetler, biri-biri bilen baglanyşykly we aýry-aýry ýerde bolýan wakalar... Bulardan sowukganlyk bilen baş alyp çykýan türkmen "Şerlok Holmslary", "Erkýul Puarolary" bolan sülçi Kuwwat Meredow bilen tejribeli aňtawçy Ymamguly Berdiýewiň sowukganlylyk bilen alyp barýan ýadawsyz operatiw işleri barada gürrüň berýän bu powest A.Nurgeldiýewiň detektiw eserleriniň iň gowusy bolsa gerek.

■ "Duzak" powesti

Adaty sişenbe günleriniň biri raýon merkezindäki iki gatly uniwermagyň ikinji gatynda altyn shaý-sepleriň talanandygy barada polisiýa bölümine habar gelip düşyär...

Etrapda öñ ogurlyk bilen sud bolan Ataly Kelow diýip biri bar. Biri ogurlyk etse şondan görülýär. Elbetde, onuň özü-de ogurlygy edendigini göni boýun alybam otyr. Emma sud prosesinde welin onuň aklawjysy düýbünden başga zatlary ýüze çykaryp berýär. Görlüp oturylsa ol, ogurlyk bolan günü Gruziýada gezip ýör...

Ýeri indi nätmeli? Şol wagtam uniwermagdan ogurlanan bir krossowkanyň kanaldan tapylan bir ýigdekçäniň aýagyndaky krossowka bilen gabat gelýändigini gören organ işgärleri jenaýatyň pikir edilişinden has çylşyrymlydygyna göz ýetirýärler...

Gözleg işlerini uniwermagyň öz içinden başlaýarlar. Uniwermagda işleyän satyjy Kepderi atly gelin öñ kämillik ýaşyna ýetmänkä äre gaçyp giden biri. Munuňam üstesine äre çykanka Tuwakmyrat bilenem gezen. Tuwakmyrat bilen onuň soňam aragatnyşygyny kesmeyär. Ol bikär bolsa häli-şindi gelip ondan pul "soýup" ýör. Munuňam üstesine Kepderi jenaýat bolan günü açary uniwermagdaky Aýna atly ýaş gyza goýup, ejem gelýär öye diýen bolup işden ir gidýär. Ýeri, ogurlygy eden Tuwakmyratmy? Kepderiniň bu işe nähili baglanychsygy bar? Ýa-da Aýna bu işi etdimikä? Ýeri, Kepderi bilen Aýna bu işi etdi diýeliň? Olar kanaldan tapylan ýigdekçäniň hem ganyna galarylarmyka? Bu jenaýat olaryň gurnap biljek zadyndan has çökder dälmi näme? Tuwakmyradыň daşyna geçmelimi? Aslynda ölemen humarbazyň biri Tuwak çisik ogurlygy öňünden meýilleşdiripdi. Yöne muny etmäge welin "ýogynja gaýrat" gerek. Muňa bogny ysmadyk Tuwakmyrat deň paý çykarma şerti bilen mekdebiň bedenterbiýe mugallymy Atabayá aýdýar we özü-de Kepderini razy edip alan uniwermagyň içindäki harytlar saklanýan seýfiň açaryny Atabayá berip, şondan bir gün öñ Tomska uçýar.

Atabaý mugallym bu iş üçin okuwçylarynyň birini yrýar we oňa warýonka jalbar beren bolup, bu howply işe yrýar. Ogurlyk proffesional ogrynyň etjek işinden-de beter ussatlyk bilen edilen. Ýigdekçe uniwermagyň iş wagty içine giren we ýapylýança bukulyp duran, uniwermag ýapylansoňam signalizasiýany içinden ötürip, ikinji gatyň aýnasyndan ýüp bilen syrylyp düşülen. Yzçy it hem onuň galdyran yzyny köcä çykansoň ýitirýär. Sebäp ogry soň awtoulaga münüp gözden gaýyp bolan. Kämillik ýaşa ýetmedik çagany jenaýat etmäge yryp, soňam onuň ganyna galmak Atabaýyň nämesine derkarka? Elbetde, ol neresse çagajyk diline bek bolmaz öýdüp çekinýär. "Ogry syrty gowşak" diýip aýdylanok ahyryn... Biri-biri bilen baglanychykly bu dartgynly wakalardan ussat aňtawçylar Kuwwat Meredowyň, Şäherli Gelenowyň, Ymamguly Berdiýewiň nädip baş alyp çykyşlaryny jikme-jik bilmek isleseñiz, dartgynly sýužetlere baý kämil detektiw eserini okap, estetiki lezzet alaryn diýseñiz, onda hökmany suratda bu eseri okamaly bolsa gerek...

■ "Pynhan syr" powesti

Eser ýatan hassahanasyndan aldawa salnyp, daşary çykarlan we maşyna salnyp kanalyň boýuna äkidilen, ol ýerde üç bolup zorlanan ýaş geliniň tejribeli aňtawçy Ymamguly Berdiýewe başyna inen pajygaly hadysa barada gürrüň bermegi bilen başlaýar.

Ymamguly aganyň, azy ýaran Şäherliniň, işine ezberlän Kuwwadyň etmeli işi belli. Kişi maşgalasyny ile çykar ýaly etmedik päliýamanlar kim? Olary nädip anyklamaly? İş aňsat däl. Belki bu ar-namys bilen baglanychykly ar almadyr? Ya-da owadan gelne daşyndan hyllygyny akdyryp ýörenleriň eden işidir? Hakykatdanam gelne ýatan hassahanasynda aýyn bolmasa lak atyp ýoren biri baram. Gelniň adamsy Amanşanyň doğrudanam Aşgabatda gezýän aýaly-da bar. Komandirowka diýen bolup sypyndygy birkı gün ýitip gidýänligi-de hakykat. Şeýle hem Amanşanyň garry atasy ýaş wagtyka bir süpük neşkešeň aýalyny

öz aýalynyň üstüne alan eken. Belki-de birwagt aradan çykyp giden ol neşekeşen häzir hersi bir ýerde işleşip ýören doganlary köneden galan arlaryny ýerlerine salýandyrlar? Soňky gözleg işleri Amanşanyň iki ýyl bäri gezýäni Nätzliniň adamsynyň bu pynhan gatnaşykdan habary barmy ýa ýokmy diýen sowala gönükýär. Gelniň zorlanan ak Žigulisi ýaly awtoulag bolsa Nätzliniň gaýynagasynda bar. Ýöne ol nirede? Maşynyň eýesi Çaryýaryň gepine ynansaň-a ol geçen annada inisi Alty şähere sürüp gidipdir. Öý eýesiniň garşylygyna bakmazdan çak bilen bede basylan garažy barlap görseler, maşynam garaždan çykýar. Awtoulagyň içi süpürilip goýlanam bolsa onuň ekspertler onuň oturgyjynyň arkasından aýal maşgalanyň köwşünüň aýak yzyny we haladyň gopan bir iligini tapýarlar. Jenaýaty edendigiň Altydygy belli bolýar. Ýöne jenaýat açanyna begenip gelýän organ işgärleri begenşip edaralaryna gelensoňlar, garaşylmadyk başga bir jenaýat bilen yüzbe-yüz bolmaly bolýarlar.

Kanalyň boýunda tapylan oturgyçlary ýatyrylan gyzyl "Žiguliniň" içinden öldürülip taşlanan ýalaňaç bir erkegiň we aýalyň jesedi tapylýar. Elbetde, olar Amanşa we Nätzliniň jesetleridi. Ýöne kim bulary eden? Gelni zorlan Alty ele salynypdy. Wakalar wakalara seleşip, okyjyny öz içine dolap alýar, türkmeniň ar-namys meselesini şular ýaly ussatlyk bilen işlenen eser türkmen edebiýatynda az-az bolsa gerek.

"Haram keýpiň ýsgyna haram keýpiň pidasyna öwrülen adamlar we olaryň yzynda galan gözýaşly, bagry girýan perişde dek çagalar..."

Esli wagt täsirinden çykyp bolmajak bu eseri biriniň beren gürrüñinden däl-de, özüňiz okasaňyz has ýerine düşer.

◆ ◆ ◆

■ "Töhmet belasy" powesti

90-njy ýyllar... Ýakasy gaýyşly worzakonlaryň ot gorsaýan döwri... Aşgabadyň häzirki ak mermerli binalar tutup oturan baýyrlarynyň birwagtlar ýöne bir boş baýyrlyklar wagty... Belki-de ol baýyrlar käbirleri üçin boş baýyrlykdyr... Ýok. Käbirleri

үçin ol baýyrlar hasaplaşyk meýdanydy, goçsuraýanlaryň süsüşip oýnaýan ringidi, jenaýatçylykly haklaşyklaryň baýrydy... Käbir pully adamlar ol ýerde biline çenli gömülüp, jan gerekmi pyçak edilip, tokga-tokga pullarynyň alynýan baýry...

Ejizlere, garyp-pukaralara howandarsyran bolup, haramhorlary soýýas diýen bolup bikanun ýollar bilen pul tolap, diňe özlerini däl, türmede oturan özi ýaly hemşerilerini hem bol-telkilikde ýaşadyp ýören we jenaýatçylykly dünyäniň "awtoritetleri"...

Hem-de şolar ýaly horazsyrap ýören bir jenaýatçy toparyň arasyна säwlik bilen düşen ýigit Sylap...

Dogrusy, traktorçy bolup işleýän Sylap ol orramslara yüz tutup barypdy. Ýagny ol kolhozyň garawulhanasynda ýasaýardy. Başlygyna aýdan sähelçe gyşyk gepini şugullamaklary bilen dek başyny ýok ýerden bela goýan Sylaba başlygy yrsarap gün bermeýär. Näme etmeli? Biçäre ýigit "worzakonlary" penalamaga mejbur bolýar. Emma "guwananym gara dag, gata daga gar ýagdy" diýleni ýaly, olaram bu başlygyň towugyna tok diýesleri gelenok. Sebäbi ol aýma-aý tölemelije pajyny getirip dur. Munuňam üstesine göreniň gelnine göz gyzdyryp ýören zynakär başlyk Sylap öýde ýok wagty baryp, onuň aýalyna sürtenmäniň ebeteýini tapjak bolup ýör. Munu-da aňan Sylap başgarak usula yüz tutýar. Ol Hally agadan ketegime ýabany pişik giripdir diýen bahana bilen aw tüpeñini alýar we başlygynyň suratyny atýar-da gijäniň içi go-golamynam ýygnap göçüp gidýär. Edil şol gije-de zannyýaman başlyk Berkelini kimdir biri ýeke oka tabşyryp gidýär. Arasynda bolan sene-mene üçinem polisiýa we tanyş prokurorlaryna arz edip ýören başlygyň ölümü gelýär-de bigünä traktorçynyň boýnundan düşýär...

Onuň özünüň bigünädigini prokururyň sülçüsine ynandırmak welin ýeňil iş däl. Sebäbi ýüp toýnukdan syrylyp, ähli delilleri tasa getirip Sylaba gönükdiripdiler... Sylap üçin bu töhmetden sypmaga ýeke ýol galypdy. Olam ýalançy panyň azabyndan öz eliň bilen özüňi dyndarmak. Şeýle hem edýär. Wagtlagyň saklanýan gabawhanada ertesi gün Sylabyň ýüpten asylgy sowap giden meýdini görýärler...

Jübisinden şu hat çykýar:

"Näme üçin meniň sözüme hiç kim ynanmaýarka? Ony öldürmänimi nädip subut ederkäm? Men jezadan gorkamok, ýone özge kişiniň eden işi üçin başa düşjek töhmetden gorkýan..."

Öwezdurdy Nepesowyň "Gyrnak", Oraz Ýagmyryň "Duman daganda" romanlarynda görkezilişi ýaly wezipeli işgärleriň mafiáya bilen gol-gola tutuşyp gezen döwürlerinden söz açýan "Töhmet belasy" powesti okanlary biperwaý goýmajak nusgawy bir eser...

■ "Ganhoryň soňky sözü" powesti

Sud prosesi. Iki adamy bilkastlaýyn öldürmekde aýyplanyp jeza çäresini almagyň öňüsrysında duran Sazak Seýtiýew. Sudýa höküm okamazdan öň oňa iň soňky sözünü okamaga ygtyýar berýär. "Ganhor" başdan başlaýar. Ol Russiyada okap ýörkä Mähri atly gyzy gowy görýärdi. Ýone Mähri heläkçilige uçrap ýogalýar. Sazagyň garabagyr ejesi oglunu öýermegiň ugruna düşýär. Sazak Mähriden başga gyzy hyýalyna-da getirmänsoň, öýlenmegi kellesine-de getirmeýärdi. Ýone ejesi özelenip duransoň, goňsusynyň gyzy Gözele gudaçylyga gitmäge, oňa razylyk berýär. Sebäbi Gözeliň halaşýanynyň bardygy gulagyna ilensoň, birinji gidende yzyny ýel çalmanka gaýdyp geler öýdýärdi. Emma beýle bolmaýar. Gyzyny kimdir birine çatjak bolup ýören Hesel eje "geliberiň" diýýär. Şeýdibem goş birikdirilýär. Ilkinji gije gelen gelniň "gyz" bolup çykman namys astynda galandygyny bilse-de keselbent ejesiniň ýüregini agyrtmajak bolup, dişini gysýar. Emma Sazagyň bagty açylan günü ýapylandygynan habary ýokdy. Gözel urulanyny bahana edip ärini iki gezek basdyrýar. Ikinji gezek boşap gelende bolsa, ony yzyna it salyp kowup goýberýär. Ýer urup ýerde galan Sazak gije öyüne golaý bir ýerde garawul ýaşulynyň çayyny içýär. Gije ýarymdan agansoň, ol ýene-de janyny barlap görýär. Has dogrusy, aýalyny öldürmegiň kastyna çykýar. Sebäbi onuň öň organda işläp kowlan Maşdy milisge bilen ham-çam bolup ýörenligini bilyär. Gapyny onuň ejesiniň ady dakylan mähriban gyzy açýar. Garamaňlaý Sazagy gyzy-da kowýar. Gyzyna gaty-gaýrym söz diýmäge bogny

ysmadyk kakasy ony diňlemäb howlynyň burçundaky döläniň ýanyna geçirip aýalyna garaşýar. Gyzy kakasynyň elinden tutup "bize sen ýaly kaka gerek däl" diýip südenekläp başlaýar. Sazak ony urmaga dözmän itekläp goýberýär. Nerease gyzjagaz şol ýerde kellesi bijaý ýere degip ölyär. Şol wagtam aýaly howla gelip girýär. Sazagyň eline ilen çopan taýagyndan kiçiräk turba bölegi bolýar...

Ençeme wagt gaçyp-tozup gezen Sazak çölde öñ organda işläp çykan Baýram balçy diýen pæk ýürekli biriniň maslahatyny alyp, günäsini boýun alyp, polisiýa göni barýar. Sudda bolsa ähli zat onuň garşysyna gyzynyň ganyna seresapsyzlyk bilen galanam bolsa, haramhor Maşdynyň görkezmesi bilen onam bilkastlaýyn hasaplaýarlar.

Suduň gelen netijesi atuw!

"...Şu ýere gelen adamlar meni, goý, ýazgarmasynlar. Sebäbi meniň ilden çykma eden işim ýok. Bar eden işim, türkmençilikde bolmalysy ýaly, ilden çykanyň hakyky jezasyny berdim. Biwepalyk edene türkmen mydama-da şeýle darapdyr. Yöne biz ony soňky döwürde unudyp barýarys. Munuň özi sähelçe suw meýillilere tüýs meçew bolup bilyämikä diýýän. Öýde ýaşmagyny agzyndan aýyrman ýören käbir gelinleriň näjüre wejeralyklary edýändiklerini siz bir bilsediňiz. Hyrçyňy dışledýän ýeri bolsa – olarda döşünü gaýşardyp ýören är-de bar, men diýip ýoren ýuwürji-de..."

"Ol bu hökümi eşiden dessine özünü lampa aşak goýberer öýtdüm welin, näme-de bolsa saklandy. Yöne gamly başyny sallady".

"...Bir aýdan soň... hökümiň sökülip, atuw jezasynyň 15 ýyl möhlet bilen çalşylanlygydy... Bu gezek, men onuň keşbini näme üçindir çökder gaýgy-hasratsyz göz öňüne getiresim geldi. Ol hut şeýle-de göz öňüme geldi – HAKYKY TÜRKMENIŇ KEŞBI".

Bu powesti wagt giderip okanlaryň türkmen edebiýatynyň ar-namys, maşgala... ýaly mukaddes gymmatlyklary barada ýazylan iň gowy eseri okandyklary üçin sarp eden wagtlaryna ökünmejeklerine ynanýarys...

■ "Ýalñyz şáyat" powesti.

A.Nurgeldiýew türkmeniň ahlak, ar-namys, maşgala gymmatlyklaryny we bu gymmatlyklara ysnat getirýän durmuş nogsanlyklaryny öz eserlerinde inçelik bilen suratlandyrmagy we okyjyny täsirinde goýmagy başarıyan ussat ýazyjy. Onuň "Ýalñyz şáyat" powestinde-de şeýle.

Jenaýat bolandygy baradaky habar alan polisiýa işgärleri wakanyň bolan ýerine baranlarynda daň ýaňy atyp başlapdy. Organ işgärlerini bir kiçijek gyzjagaz garşylaýar. Gyzjagazyň aýtmagyna görä, onuň ejesi Heseliň ýüwürjisi Atajan çopan agasynyň öýde ýok günini peýläp, öten aşsam gapyny kakypdyr we ejesine süýkenipdir. Niýetine düwüp gelen maksadynyň bolmajagyny bilibem ony urup-ýenjip, elini-aýagyny daňyp, agzyna esgi dykyp, soňam poluň aşagyna dykyp gidipdir. Atajan ele salynýar. Emma wakanyň bolan ýerindäki käbir nätakyklyklardan, jebir çekeniň görkezmesiniň gümürtikliginden, Atajanyň görkezmesindäki başga-başa zatlardan polisiýa işgärleri bu ýerde başga bir zadyň bardygyny syzýarlar. Näme etmeli? Hesel öň şäheriň ýakasy gaýışly jelebi. Munuňam üstesine Atajan bir gezek dört oglan bolup keýp çekmäge gidende, bile oturan dört jelebiniň biri - şol Hesel, hatda ol şol oturylyşykda lül bolup çuw-ýalaňaç tans hem edipdir...

Hesel äri ýok wagty gjäni bir oýnaşy bilen geçirmegi meýilleşdirip durka, howla Atajanyň gelmegi onuň ähli etsem-petsemine sogan dograýar. Delillere seretseň-ä etmişin edilendigini arkaýyn Atajanyň boýnuna ýükläbermeli. Sebäbi onuň "Moskwiç" awtoulagy aşsam agasynyň howlusynyň agzyna baranlygy hakykat. Sebäbi onuň maşyny ýag dökýär... Bu we başgada birnäçe deliller esasynda derňew bölümünüň başlygy Esenow Atajana günäsini boýun aldyryp, meseläni birýaňalyk edip dynaýjak bolýar. Emma bular ýaly gümürtik wakalardan ussatlyk bilen baş alyp çykýan jenaýat agtaryş bölümünüň başlygy

Ymamguly aga welin başgaça hereket edýär. Ol Heseliň aragatnaşykda bolup ýören oýnaşynyň kimdigini anyklap, işine yhlasly işgäri Kuwwat Meredowy ony yzarlamagy tabşyrýar. Kuwwat neşe söwdasyny hem edýän Akynyň garažynyň bir diwar beýlesinde doñuz diňini salyp ýatyrka garaşylmadyk "hezilligiň shaýady bolýar. Garaňky düşen bada garaža girip içinden gulplan Akyny göreninde ol garažyň içinde Hesel bilen neşeden keýpini kökläp soňam haram keýpe gark bolyp duran azgynlaryň gözli shaýady bolýar. Has doğrusy ol görenok. Eşidip ýatyr. Sebäbi arada diwar bar. Ertesi işe gelip bolan zatlart Ymamguly aga gürrüň berýär.

Birdenem oslagsyz ýerden ýene bir habar gelip düşýär. Petik ýerde çekjek keýplerini çekip, ýetjek derejelerine ýeten işigaýdanlar aşsam üşäp "Wolgany" işledip ýatýarlar. Özlerem çuw-ýalaňaç. Gaz tutup boglup ölen haramhorlaryň öni bolsa akly-gyzyllı çüýseler...

Polisiýa işgärleri, birbada Akynyň ýanyna gelen jelebiň kimdigine birbada ähmiýet bermedigem bolsalar, onuň Heseldigini görensoňlar, wakalaryň bolşy hemme zady ýerbe-ýer edýär... "Suw küýzesi suwda synar" diýleni bolýar. Masgaraçylykly etmişden birki gün geçensoň Heseliň gyzjagazy kakasy bilen gelip hemme bolan zady bolşy ýaly aýdansoň-a organ işgärlерine başky bolan wakada nämeleriň bolandygy aýan bolýar. Asyl ol gyzjagazyna öwredip, öz-özünü daňdyran bolsa näme... Heseliň daňlyp pola salynan ýerinden iki halta neşe hem tapyp alýar. Polisiýany täsin galdyran ýene bir zat, olam - "Heseli çöle, çopan goşuna eltip, Daňatara dakyp gaýdanam Akynyň hut özi eken".

"Ile-güne ýaýylan wejeralyklar zerarly ynsan kalbynda dömyän harasatlaryň üstüne-de käte şeýdip ak gar ýagsa bolmaýarmy?! Arman, onuň petine gar ýagýar..."

Taýýarlan: Has TÜRKMEN. Detektiw proza